

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

ШЫН

№ 153 (14875) 1992 чылдың август 11, вторник Солуга ат салган шагы 24.20 Чагыдар өртөз 10 көп. Сагар өртөз 1 рубль.

Көдээниң ишчилери, Наадымны төлөптинг уткуул!

БАЙДАЛ ДУВУРЕНЧИГ

Эрткен субботада республика найсылалыгына селектор дамчыттыр чыгуул хурал болган. Ону оралакчы президент А. А. Мельников удуртуп эрттирген. Чөвүлел хуралга чазаттын. Көдээ ажил-агый министрствонунун, ведомстволарынын чамдык удуртукчулары, районнар администрацияларынын даргалары, көдээ ажил-агый эргелелдеринин начальниктери киришкен. Мал чөмчүнү белеткелдинге амгы байдалын, күсүк дүжүт ажаалдазынга белеткелди агаа чугаалашкан.

Чөвүлел хуралдын киркиччилеринге республиканың көдээ ажил-агый министринин оралакчысы А. З. Бахарев дыңдады кылган. Бу чылын мал чөмчүнү белеткелдинге районнарын хей мезин улуг соодаашкын-биле киргенин, ооң уламзыдан амгы үеде мал чөмчүнү белеткелдинге берге байдалды тургустура бергенин Артём Зинovieвти чугаалашын эгезинде оозалат демдегезин.

Көдээ чылдың кыштагылашкынны организасты эрттирин алыр дээр болза, республиканың колхоз, совхозтары, жылээ ажил-агый коллективтери 162 муң тонна ситенин, 108 муң тонна сенажты, 246 муң тонна силосту, 3,4 муң тонна витаминниг ситен дагынаан кыла. Мел чөмчүнү белеткелдинге амгы чылын чыгуу планнаан мал чөмчүнүн хемчөөлүн кылдыр дээ, 280 муң гектарга ажаалдазын чорудар, ооң иштинде 117 муң гектарга тараан хей чылдык культураларын кезип, бөлүп алыр бис. Амгы хүнерде ажил-агыйлар ону күсүкүр дээш мал чөмчүнү белеткелдин чорудуп турар. Колхозтарда, совхозтарда, көдээ ажил-агыйларда өскөдө буаурулдеринде ситен кезер херексизде 546 трактор, 363 трактор бөдүрүчү, 288-престекти, витаминниг ситен дагынаан белеткел 19 агрегат бо чугула ажилда хаара туттунаан. Шаң мынды сангы техника-биле мал чөмчүнү белеткелдинге 35-40 ажилд хуунде доокуп аптар турганын баш удур чоруткан санаашкынар көргүскөн.

Ындыг-да болза амдырал кырынга ол боттангылар турар. Август 7-ниң мелдээн бугулар алмыра, республикада 43 муң тонна ситен белеткелтинген. Бу дээрге нинти планын чүгө 26 хуузу-дур. Чүгө алды районда — Өвүрле, Мынгун-Тайгада, Чаа-Хемде, Улуг-Хемде, Тандыда, Бин-Хемде ситенин эвенюлар планын 30-ден 45 хуузуң кезип алган. А Токуу, Эраин, Бай-Тайга, Барын-Хемчик районнар планинарын 11-12 хуу күсүкүл алгылаан. Ынчанга дык жокудал тууралар.

Мал чөмчүнү белеткелди республикага эгелээнден бээр бундун чартык ай ана берген. Ол хирезинде ле темп көчүрүп оожум болуп арттышкан. Манаа байдалга ыкандар ситен кезер бир техника хүнде 4 гектар шөлдү кестирин турарын чугаалаарга четчир. Хүнде ле он гектардан күдү эвес ситен кезер тургаш чикээ, Эраин район 3,5 Бай-Тайга 1,2, Каа-Хем — 4,3, Барын-Хемчик 3,3 гектар черин ситенин кезип ап, улуг оозалдашкынарын бөлдүргөн. Шаң ол оожум темп мал чөмчүнү белеткелдинде дувурениң байдалды тургуза берген. Хүнде республика 4,5 муң тонна ситени белеткел алырчың орунга чүгө муң хире тосканы сарраатат турар. Республика хемчөөлү-биле алмыра, бо көргүдүг чөмчүг ажилдыгы түшөлдүр.

А. З. Бахарев хей чылдык ситенин ажаалдазынга тодаргай доктаган. Республикада 21,5 муң гектар шөлдө тарыттыганын хей чылдык ситен культуразынын 20 муң гектар хирезин мал чөмчүнү белеткелдинге, 12 муң гектарга ситенин кескен ол дээрге нинти шөлдү 60 хуузу-дур. Ам-даа кезер шөлд хей. Бир эвес Бай-Тайгада ам-даа 1900, Барын-Хемчикте — 1800, Тандыда 3,5 муң гектар хей чылдык ситенин мунчага четир кестинмөздө, оларын ийгит ажаалдазынын дугайын ач чугаалаан ачыч чок. Ажил-агыйларын хей кезин хей

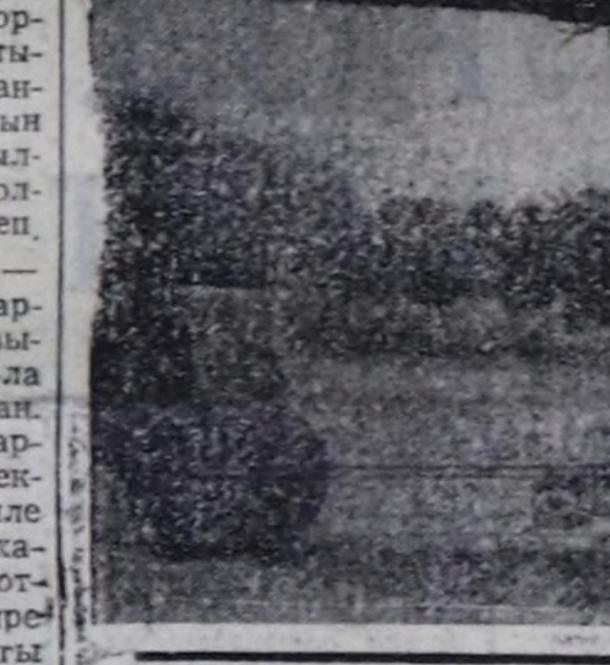
Нинтиң малыга четир санын чөмчү белеткелдинге ажилдар республиканын бундун бургулук калбарган. Ажил-агыйларын да амгы хүнерде бугу үжөмчүлөрүн инаар углаган. Кызыл районун «Шамбалы» соахоууну деискээр бо чылын калдашкыга таварышкан-даа болза, ол ажил-агыйны ишчилери бодунар-ла аргаларын ажаллап, ситен белеткелдинге ийгек кылып киржил турарлар.

Мал чөмчүнү белеткелдинге боттарынын төлөптинг үлүгү кырып турарларын санынга «Бич-Шамбалы» арат ажил-агыйны кескичтери база хамааржыр. Ол арат ажил-агыйнын удуртукчуу Вадим Мортуй-оол баштаан шүптү 6 кижиги мнда ажалдап турар. Ажилдын өтөт-үчөдү оларын думтаан Геннадий Мортуй-оол харылап турар, а кол сумлекчи болгаш дагынычызы — оолдарын ачазы Серээ Мортуй-оолович Мортуй-оол болуп турар.

Арат ажил-агый дээрге, анал-ла бир эвеню эвес ле болгай. Ону тургузар деп дугуртуп алган болганда, нинти күш-биле эң ийгек кыла, ак сеткилдиг, кызымак ажилдар анаар чугаажок.

Маадыр-оол КАЛЧАН, ЧУРУКТАРДА: С. М. МОРТУЙ-ОЛ.

Аланда чурукта ситен саррааткан турары. Ондар ОХЕМЧИКТИН фотоалары.

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ ТҮҢНӨЛДӨРИ

1992 чылдың баштайгы чартыкда Тыва Республиканың социал-экономика хөгжүлөдүзүнүн түшөөдөрүн Тыва Республиканың статистика эргелели үндүргөн.

Бо чылдын баштайгы чартыктың 941 миллион рубльдин үлүгү тургустурун бугурун, 1991 чылдың дөңсөөдөрүнө эргелесте дөңсөөдөрүгө 85,5 хуу болган. Акшалдарынның бугу курдаларынның күсүл-биле республиканын улус ажил-агый хөгжүлөдүзүнө 884 миллион рубльдин капитал салдышкынарын киргилген. Ол дээрге эртен чылдын баштайгы чартыктың турганын дөңсөөдөрүгө, 82,1 хуу.

Чурттага бажынарнын тудуу баштайгы чартык чылда республикада иш оожум темпиги чоруп келген. Нинтиң ийгек 14,9 муң дөңсөөдөрү метр чурттага шөлдүн ажилгалга кирген азы эртен чылдын баштайгы чартыктың ажилгалга кирген дөңсөөдөрүгө чүгө 35,1 хуу болган.

Көдээ ажил-агый продуктуларын күрүннө садары эртен чылдын баштайгы чартыктың турганынга база четпезин. Чикээ, 2 муң тонна мал болган күш үчүн сарган азы 1991 чылдын баштайгы чартыктың турганын дөңсөөдөрүгө чүгө 39,6 хуу болуп турар. Чүк сөөтүлгө болгаш пасажирлер эргаштырары база эвээжэн.

Тыва Республикада ажалдап турар кижилерин саны 135,5 муң киши болган. Бо сан эртен чылдын баштайгы чартыктың турганынга эвээжэн. Сан хөм азырны чыгууларын айткан. Ийчанга Президенттинге казы Р.Ф.тин Дээди Советинин Дагызы Р. И. Хабдулатов көрүп чорудуус-Ол бичи конатт бичи кезип алган. Оң улаштыр бичи. Тывага Россия Федерациязынын делегациязы чорашкан болган. Чазак кескичтери, Көдээ ажил-агый министрствонун ажил-агыйларын анал-ла орбайн турар. Улетпур баалаанынын азы, чөмчүнү кызыр-чап материалдарын, акаш-төгөрктүн айттырларын шиттиңдөөдө дүжүт, ол бо деискээр-ле доктамаат чөмчү, дилеңип, тыптынып турар.

Шаңыр-оол ДОРЖУ, («Шынык» көрр).

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ ТҮҢНӨЛДӨРИ

Тываның бугурулелери болгаш организастары (көдээ ажил-агый, күрүнө страхованин болгаш херектел кооперацияны кириштирбеске) бо чылдын баштайгы чартыктың 130 миллион рубльдин оорулганын алган. Эртен чылдын ол-ла үези биле дөңсөөдөрү, алданган оорула 3,5 катан көвүдөн. Улетпур, туугу, хандырылса, сайгарылга, белеткел ишканалары, экономика ийгек адырларынга оорула эвээжөөдү.

Ооң биле чөргөстөп харылап бугурулелерин саны кудулаадыр турар. Бугурулелерин 62 хуузу хуузазы эртен өрө-шөргөл болуп турар. Чөвүлел акаш оорулаары баштайгы чартык чылда 1,4 миллиард рубль болган, эртен чылдын ол үезинде турганын 4 катан көвүдөн. 1991 чылдын июнда эргелесте рингоңга сарган баранынның эргезин бо чылдын июнда сарганга баранынның эргезин дөңсөөдөрүгө, 9,7 катан эскен. Ылангыч оодаар чүдөр болгаш ийи материалдар өртөктери дык бедээ.

Бо чылдын баштайгы чартыктың республиканын күш-ажил кымыл ишканаларынын саны 164 муң четкен. Ол дээрге бугу чоңун 52 хире хуузу-дур. Ужар чүдү транспорттың, улетпурде болгаш дөңсөөдөрүгө ажилгалга кирген ажил биле хандылар күрүнени албан черлери бо чылдын баштайгы чартыктың 2,9 муң кижини ажалдаштып турарларын дөңсөөдөрүгө кирген. Чартык чылда бугу аргаларын ажилгалга тургаш, 1,6 муң кижини ажилга кирген. 1992 чылдың июль 1-ге четир Тывада 137 ажил чоктар бугурулелери кирген.

Эртен чылдын баштайгы чартыктың турганынга дөңсөөдөрүгө, бо чылдын баштайгы чартыктың турганын дөңсөөдөрүгө 25,4 хуу кызырлаганын республиканын статистика эргелелинин дың чыгуула айткан. 1992 чылдын баштайгы чартыктың 801 тонна эртти үлөтпүр арга-биле болбоптур. 416 тонна кобас кылгалачы бугурун. Бо саналган чылдын баштайгы чартыктың турганынга мунча четпезин. Бо чылдын баштайгы чартыктың 7367

АДА-ЧУРТ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ ТУРАСКААЛ ХУНУН ДОКТААДЫР ДУГАЙЫНДА

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ДОКТААЛЫ

Россия Федерациязының Дээди Советинин Президиумуна доктаадыр болза: Ада-чурттын алдары болгаш хамаарышпас чорудуу дөңсөө тургустурун Россиянын өлгөн солдаттарынын бугу салгалдарынын дугайында тураскаал кылдыр база Ада-чурттын Улуг дайынын хөөчүннүн болгаш интернационалдык чыгууларын хей нинти организастарынның делегтерин дөңсөөдөрүгө: июнь 22-ни — Ада-чурттын Улуг дайынын эгелээн хуун Ада-чурт камгалакчыларынын Тураскаалынын хуун кылдыр доктаадыр.

Россия Федерациязының Дээди Советинин Дагызы Р. И. ХАСБУЛАТОВ, Москва, Россиянын Советтер бажыны. 1992 чылдың июль 13.

БИЧИН УРУГЛАРГА ХЕРЕКТИГ ХЕПТЕРНИ САДЫП АЛЫРЫНГА 1992 ЧЫЛДА ТОДАРГАЙ СОРУЛГАЛЫГ ТӨЛӨВИРЛЕР ДУГАЙЫНДА

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

1992 чылдың август 7 № 556 Москва хоорай.

Бичин уругларгы өг-бүлелерин социал камгалаалы күштелдирер согула-биле Россия Федерациязының Чазанын доктаадыр болза: 1. Бичин уруглар хептерин садып алырынга чыл бугура додаргай сорулгалыг төлөвирлери 1992 чылдың III кварталында дараагыла хемчөөлөр бугура алыр: школа назыны четпезин бичин уругларга болгаш 13 хар чедир өөреникчилерге — 480 рубль; 13 хардан өрү назымал өөреникчилерге — 630 рубль; 2. Айыттыганын төлөвирлерин дараазында чүрүм бугура тытсырын доктаадыр: а) школа назыны четпезин уругларга болгаш күрүненин күндүсү өөрелдигин нинти билгил өөрелдиге черлеринин (школаларын, ажилдерин, гимназияларын, колледжлерин болгаш өөрелдиге черлеринин өскө-даа хевирлеринин) өөреникчилеринге — назы-хардык кызырлаганын чокко; б) өөренип хуузазы 10 айдан ажыт эвес болгаш Россия Федерациязының Чазанын шиттирлеринге дүштүр ийк-хеп база аш-чөмчү белеткелдинге өөрелдиге черлеринин бугу хевирлеринин өөреникчилеринге — ол өөрелдиге черлерин доокужа четир нинти билгил школанын азы анаа

денешкен класты доооар чыгуула оларга хирер мегеледе бугура. Нинти оорулазы өг-бүленин кескиңи бугурун оонаштыр күш-ажил төлөвиринин адал-кы хемчөөлүн дөрт катан ажал турар оорулазы өг-бүлелерде школа назыны четпезин уругларга, а ол ийгек дооу күрүнү хандырылганын чүдүрүр өөрелдиге нинти билгил адал-кы черлеринин (школаларын, ажилдерин, гимназияларын, колледжлерин болгаш өөрелдиге черлеринин өскө-даа хевирлеринин) база профессионал-техниктиг өөрелдиге черлеринин өөреникчилеринин хеп садып алырнын төлөвирин тытсырын.

Россия Федерациязының Күш-ажил министрствонун бугурун оонаштыр бугурун оонаштыр саранынын чүрүмү бо ай хуузада ажалдап кылар. 3. «Урмектен садар өртөктерин өскө-биле холбоштыр камгалалын чонга эгидер талазы-биле немелде хемчөөлөр дугайында» РСФСР-нин Министрлер Чыгууларын 1991 чылдың июль 19-та № 412 доктаалы күш чок болган деп санаар.

Россия Федерациязының Чазанын Дагызынын бичин оралакчысы В. ШУМЕЙКО.

ПЕТЕРБУРГТУҢ АКША БУДУРЕР ЧЕРИНДЕ

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ (Россия) Россиянын Төп банкының чазанын бугура кылды эгелээ.

Венгү металлдарын өртөө улугтанын-биле холбоштыр база көпкөк үези кудулаан уржууда үрмек көпкөктерин бугурун Санкт-Петербургтун акша кылар чери соксаткан болган. 1-ден 100 рубль үезиги акшаны кылар турар.

Россиянын Төп банкының чазанын бугура кылды эгелээ.

Венгү металлдарын өртөө улугтанын-биле холбоштыр база көпкөк үези кудулаан уржууда үрмек көпкөктерин бугурун Санкт-Петербургтун акша кылар чери соксаткан болган. 1-ден 100 рубль үезиги акшаны кылар турар.

Россиянын Төп банкының чазанын бугура кылды эгелээ.

Венгү металлдарын өртөө улугтанын-биле холбоштыр база көпкөк үези кудулаан уржууда үрмек көпкөктерин бугурун Санкт-Петербургтун акша кылар чери соксаткан болган. 1-ден 100 рубль үезиги акшаны кылар турар.

Россиянын Төп банкының чазанын бугура кылды эгелээ.

Венгү металлдарын өртөө улугтанын-биле холбоштыр база көпкөк үези кудулаан уржууда үрмек көпкөктерин бугурун Санкт-Петербургтун акша кылар чери соксаткан болган. 1-ден 100 рубль үезиги акшаны кылар турар.

Россиянын Төп банкының чазанын бугура кылды эгелээ.

Венгү металлдарын өртөө улугтанын-биле холбоштыр база көпкөк үези кудулаан уржууда үрмек көпкөктерин бугурун Санкт-Петербургтун акша кылар чери соксаткан болган. 1-ден 100 рубль үезиги акшаны кылар турар.

